



**VIROLAHTI, VAALIMAA**

**Vt 7 tiesuunnitelma-alueen  
sotahistoriallisten kohteiden inventointi**

**John Lagerstedt**

**2009**



**Museovirasto/RHO**

**ARKISTO JA REKISTERITIEDOT**

Violahti, Vaalimaa, vt 7 tiesuunnitelma-alueen sotahistoriallisten kohteiden inventointi

Kunta:	Violahti
Tutkimuksen laatu:	Inventointi
Kohteen laji:	Kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus:	Uusi aika
Peruskartat:	304402
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, rakennushistorian osasto (MV/RHO)
Tutkija:	FM John Lagerstedt
Kenttätyöaika:	17.8. – 21.8.2009
Tutkimuskustannukset:	5490 €
Rahoittaja:	Tiehallinto
Digitaaliset valokuvat:	126351:1 – 16 MV/RHO
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto
Kopiot (4 kpl):	Kymenlaakson maakuntamuseo, 5 kpl Kaakkois-Suomen tiepiiri

**Kansikuva:** *Pallokorsu nro 1358 Virolahden Vaalimaan Karpankankaalla. Kuva: John Lagerstedt, 2009.*

## TIIVISTELMÄ

Museoviraston rakennushistorian osasto inventoi Virolahden Vaalimaalla valtatie 7 tiesuunnitelma-alueella sijaitsevat sotahistorialliset kohteet. Alueella sijaitsee toisen maailmansodan aikana rakennettuja nk. Salpalinjan oikaisulinjaan kuuluvia linnoitteita, jotka rakennettiin Suomen itärajan suojaksi vuosina 1940 – 1944. Tutkimuksen kustansi Tiehallinto.

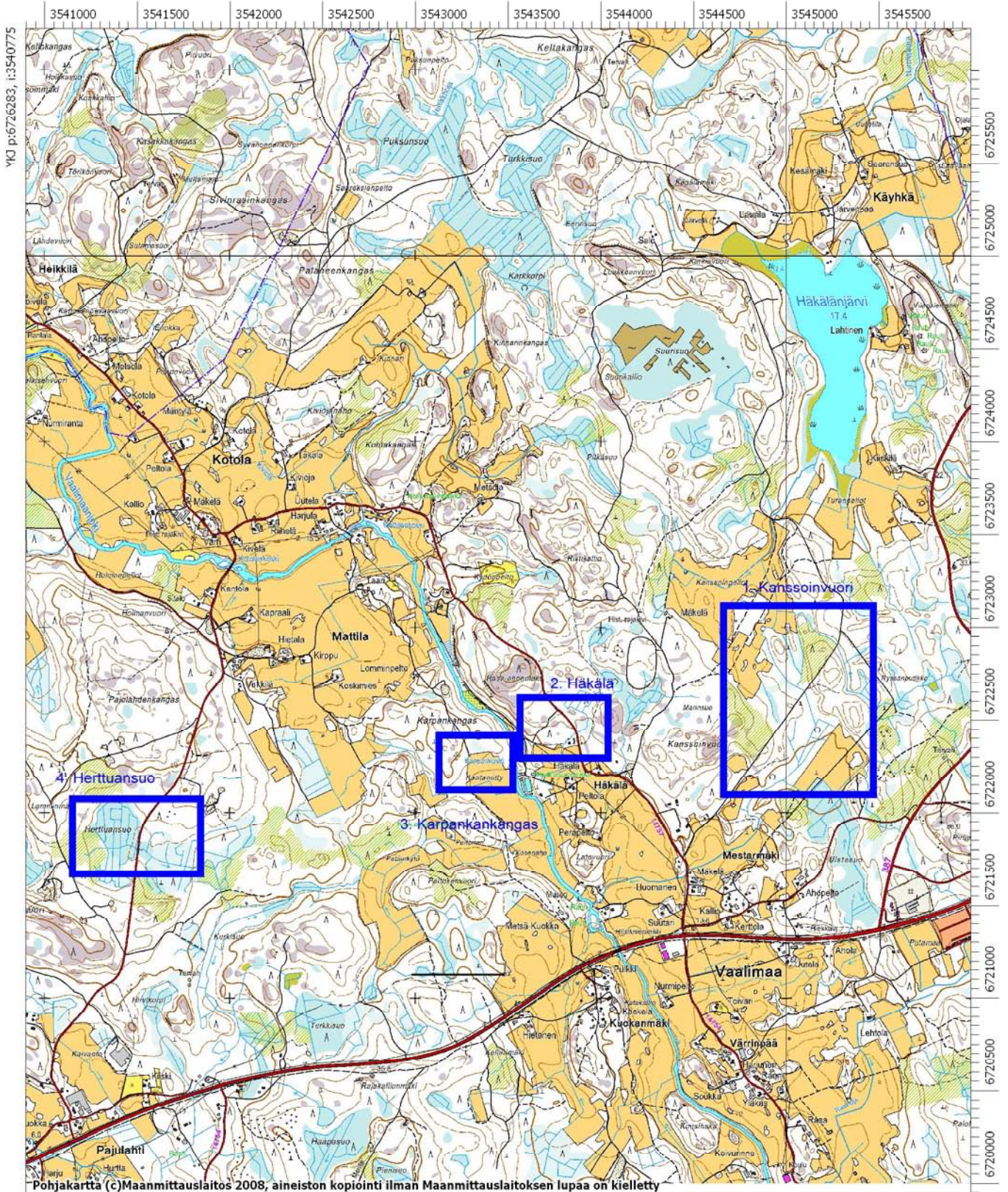
Inventoinnissa tutkittiin neljä aluetta, joiden kohdalla suunniteltu tielinja leikkasi puolustuslinjoja. Tielinjauksen ulkopuolelle jääviä linnoitettuja alueita ei tutkittu. Inventoiduilta alueilta löytyneet linnoitteet koostuivat kenttälinoitetuista yhdys- ja taisteluhautoista sekä niiden varsilla olevista ampumapesäkkeistä, kenttälinoitetuista konekivääri- ja panssaritorjuntatykin asemista, panssarivaunun kiviasteesta sekä imubetonimenetelmällä, muotilla valetuista miehistökorsuista eli nk. pallokorsuista. Betonikorsut olivat säilyneet hyvin ja maarakenteiset kenttälinoitteet olivat kohtalaisessa kunnossa.

Toisen maailmansodan aikaiset sotahistorialliset kohteet eivät ole toistaiseksi muinaismuistolain määrittämiä kiinteitä muinaisjäännöksiä, mutta ne on otettava huomioon maankäytön suunnittelussa niiden historiallisen merkityksen takia.

# PERUSKARTTAOTE

Virolahti Vaalimaa 2009

Inventoidut alueet



## SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO JA REKISTERITIEDOT .....	1
TIIVISTELMÄ.....	2
PERUSKARTTAOTE .....	3
SISÄLLYSLUETTELO .....	4
1. JOHDANTO .....	5
2. INVENTOIDUT ALUEET .....	5
2.1 Kanssoinvuori.....	5
2.2 Häkälä .....	6
2.3 Karpankangas .....	6
2.4 Herttuansuo.....	6
3. VAALIMAAN LINNOITTAMISEN VAIHEET .....	6
3.1 Yleistä.....	6
3.2 Virolahden Vaalimaan linnoittaminen.....	8
4. TUTKIMUSHISTORIA .....	8
5. TUTKIMUSMENETELMÄT .....	9
6. LINNOITUSLAITTEET .....	9
6.1 Yleistä.....	9
6.2 Taistelu- ja yhdyshaudat .....	10
6.3 Ampumapesäkkeet ja ampumalokkeet .....	10
6.4 Pallokorsut.....	11
6.5 Teräspesäkkeet.....	12
6.6 Panssarivanun kivieste.....	12
7. TIESUUNNITELMAN VAIKUTUS INVENTOITUIHIN LINNOITTEISIIN .....	13
7.1 Kanssoinvuori.....	13
7.2 Häkälä .....	13
7.3 Karpankangas .....	13
7.4 Herttuansuo.....	13
8. LOPUKSI .....	15
9. KOHDELUETTELO .....	16
LÄHTEET .....	23
LIITE 1 DIGITAALISET VALOKUVAT	
LIITE 2 KOHDEKARTAT	
LIITE 3 KANSSOINVOOREN ALUEEN TIESUUNNITELMA	
LIITE 4 HÄKÄLÄN JA KARPANKANKAAN ALUEIDEN TIESUUNNITELMA	
LIITE 5 HERTTUANSUON ALUEEN TIESUUNNITELMA	

## 1. JOHDANTO

Museoviraston rakennushistorian osasto inventoi Virolahden Vaalimaalla sotahistoriallisia kohteita 14. – 21.8.2009. Alueelle suunnitellaan valtatie 7 uutta linjausta moottoritienä. Inventoinnissa tarkastettiin ne alueet, jotka olivat jäämässä suunnitellun linjan alle. Tutkimuksen kustannuksista (5490 €) vastasi Tiehallinto. Sotahistoriallisten kohteiden inventoinnin kenttätutkimukset esi- ja jälkitöineen teki Museoviraston tutkija FM John Lagerstedt. kenttätöihin oli varattu aikaa viikko ja valmistelu- sekä jälkitöihin kaksi viikkoa.

Inventoinnissa keskityttiin paikallistamaan maastosta toisen maailmansodan aikaisia, vuosina 1940 – 1944 rakennettuja linnoitteita. Samalla arvioitiin kohteiden säilyneisyys, laajuus sekä niiden vaikutus maankäyttöön. Maastotutkimuksia tehtiin neljällä linnoitetulla alueella: Kansoinvuorella, Håkälässä, Karpankankaalla ja Herttuansuolla. Tutkittujen alueiden kokonaispinta-ala oli yhteensä 30 ha.

Kansoinvuoren alueella on tielinjan alle jäämässä 4 - 6 betonista rakennettua pallokorsua sekä maahan kaivettuja taistelu- ja yhdysautoja sekä tuliasemia. Håkälässä tielinjan alle jää vuonna 1940 rakennettuja kenttälinoitteita sekä tielinjan reunaan sijoittuva kivistä rakennettu panssarivaunun este. Karpankankaan alueella tielinjan alle on jäämässä yksi pallokorsu. Herttuansuolla tielinjan kohdalle sijoittuu maahan kaivettuja taisteluhautoja ja tuliasemia. Alueen betoniset pallokorsut jäävät linjauksen ulkopuolelle.

Toisen maailmansodan aikaiset linnoitteet eivät toistaiseksi ole muinaismuistolain määrittelemiä kiinteitä muinaisjäännöksiä. Ne on kuitenkin otettava huomioon maankäytön suunnittelussa niiden historiallisen merkityksen takia ja kohteet tultaneen lähivuosina luokittelemaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi.

Kohteiden rauhoitusluokkien määrittelyssä on käytetty Museoviraston kolmiportaista luokitusta. Kaikki Virolahden inventoiduilla alueilla sijaitsevat linnoitteet kuuluvat suurempiin kokonaisuuksiin, jotka ulottuvat tielinjauksen ulkopuolelle, joten kohteet on määriteltävä rauhoitusluokkaan 2 joka tarkoittaa, että kohteiden arvon selvittäminen edellyttää lisätutkimuksia ja sen jälkeen ne voidaan siirtää rauhoitusluokkiin 1. tai 3. Valtakunnallisesti merkittävät kohteet, joiden säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa kuuluvat luokkaan 1 ja tuhoutuneet tai tutkitut kohteet, jotka eivät enää aiheuta suojelutoimia kuuluvat luokkaan 3. Tielinjauksen kohdilla olevat linnoitteet eivät kuitenkaan enää tarvitse jatkotutkimuksia.

Tutkimuksessa käytetyt mitat perustuvat osin silmämääräiseen arviointiin, askelmittoihin ja osin mittanauhalla tai GPS-paikantimella tehtyihin mittauksiin. Kohteiden keskikoordinaatit on ilmoitettu yhtenäiskoordinaatteina.

## 2. INVENTOIDUT ALUEET

Uusi moottoritie on linjattu 1,2 – 1,5 km nykyisen vt 7:n pohjoispuolelle. Inventoinnissa tutkittiin Virolahdella neljä aluetta, joilla uusi tielinja kulkee toisen maailmansodan linnoitusvyöhykkeitten poikki.

### 2.1 Kansoinvuori

Kansoinvuori-nimeisen mäen ympärisitöön sijoittuu ns. Salpalinjan oikaisulinjan päälinja. Alue linnoitettiin loppukesästä 1944. Maastossa on paikoin voimakkaita korkeuseroja. Maaperä on paikoin kivikkoista moreenia mutta maankohoumien väliin jäävät alavat alueet ovat soistuneet. Linnoitusalueilla kasvaa erittäin tiheä puusto. Valtapuuna on kuusi ja suoalueilla lehtipuuvesakko. Tämä vaikeutti linnoituslaitteiden paikantamista ja havaitsemista.

Alueen poikki on linnoittamisen jälkeen rakennettu koillinen-lounas –suuntainen tie, joka etenee maastossa viivasuorana. Osa linnoitteista on jäänyt tien alle.

Kanssoinvuoren päälle on suunniteltu vt 7 moottoritien Vaalimaan eritasoliittymä, josta erkanevat tieyhteys Lappeenranta – Vaalimaa -maantielle nro 387. Eritasoliittymän ja siitä erkanevan tien alle jää 4 - 6 pallokorsua sekä kenttälinnoitteita. Kanssoinvuorelta inventoitiin tielinjan alle jäävät alueet sekä tarkistettiin koeluontoisesti ympäristön muita linnoitteita. Kohteen kokonaisrajaus perustuu karttalähteisiin ja vain osittain maastotutkimukseen.

## 2.2 Häkälä

Vuoden 1940 loppuun mennessä oli Häkälänjärven lounaisosasta tehty kenttälinnoitettu puolustuslinja, joka kulki Marinsuon kautta Häkälän tilan pohjoispuolitse Vaalimaanjoen yli Karpankankaalle ja Peltoseen. Linjan puolustuksen painopiste sijoitettiin Miehikkälään Kotolan kautta johtavan tien (nro 14575) varteen Karpankosken itäpuolelle. Alueella on maahan kaivettuja tulasemia sekä taisteluhautoja. Linnoitustyöt ovat todennäköisesti jääneet keskeneräisiksi. Tulasemien eteen on rakennettu kookkaista kivistä panssarivaunun este.

Uusi moottoritielinja kulkee Karpankosken pohjoispuolelta ja sen alle jää Vaalimaanjoen itäpuolella sijaitsevia kenttälinnoitteita. Panssarivaunun kivieste jää moottoritielinjauksen eteläreunan ulkopuolelle. Alueen maasto on tasaista moreenimaata, jossa kasvaa sekametsää.

## 2.3 Karpankangas

Häkälän poikki kulkeva linnoitusketju jatkuu Vaalimaanjoen länsipuolella Karpankankaalla. Alueelle on linnoitteiden yhteyteen rakennettu vuonna 1944 betonisia pallokorsuja. Ympäristön maasto on hiekkapohjaista moreenia. Metsä on paikoitellen tiheää. Valtapuuna on kuusi. Karpankosken ympäristössä sijaitsee kivikautisia asuinpaikkoja.

## 2.4 Herttuansuo

Vuonna 1944 Vaalimaalle rakennetun Salpalinjan oikaisulinjan takalinja rakennettiin Pajulahdesta Kotolan kautta Tyllinjärveen. Linja koostuu kenttälinnoitteista sekä betonisista pallokorsuista ja teräspesäkkeistä eli tulasemista joihin oli sijoitettu panssarivaunujen terästoneja.

Suunniteltu moottoritie tulee leikkaamaan puolustuslinjan Herttuansuon kohdalla. Kohdalle on rakennettu linnoittamisen jälkeen pohjoinen–etelä –suuntainen Pajulahti – Kotola tie. Tielinjan alle jäävä kenttälinnoitettu taisteluhauta tulasemineen sijaitsee tien itäpuolella. Herttuansuon lounaispuolella sijaitseva pallokorsu ja taisteluhauta jäävät tielinjauksen ulkopuolelle. Inventoinnissa tutkittiin Herttuansuon itäosassa tielinjalle jäävät alueet sekä länsiosan tielinjan ympäristössä sijaitsevat linnoitteet. Tutkitun alueen länsiosa on suota ja itäosa moreenimaata. Suon ympäristössä lehtipuukasvillisuus on erittäin tiheää.

## 3. VAALIMAAN LINNOITTAMISEN VAIHEET

### 3.1 Yleistä

Kaakkois-Suomen rajan linnoittaminen aloitettiin jo 1920 luvulla Karjalan Kannaksella. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kiristyessä 1939 ryhdyttiin myös lännempänä sijaitsevia alueita linnoittamaan lokakuussa ylimääräisten kertausharjoitusten aikana. Talvisodan aikana,

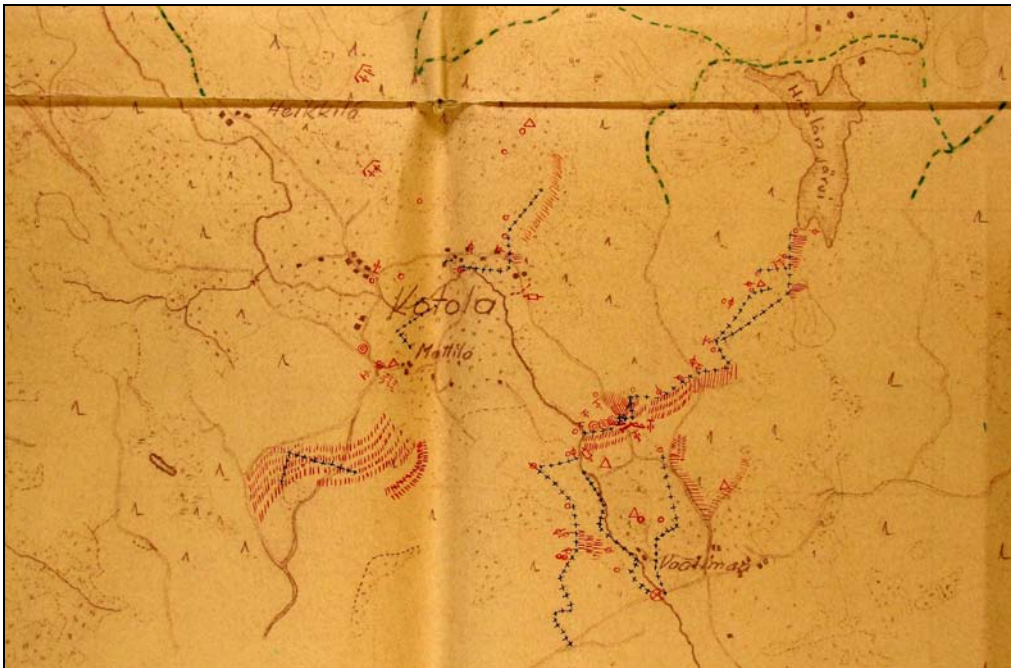
joulukuussa 1939 annettiin käsky puolustuslinjojen ja panssariesteiden rakentamisesta mm. Saimaasta länteen, Lemin, Luumäen ja Miehikkälän kautta Virolahdelle. Nämä linnoitustyöt käynnistyivät joulukuun loppupuolella.<sup>1</sup>

Talvisodan jälkeen solmitussa Moskovan rauhassa rajaa siirrettiin länteen. Suomen kaakkoisosassa raja kulki Vaalimaa – Nuijamaa linjalla, samassa paikassa kuin nykyinenkin raja. Uuden rajan linnoittamisesta päätettiin välittömästi rauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Suunnitelmat valmistuivat toukokuussa 1940. Puolustuksen painopiste siirtyi Virolahti – Luumäki tasalle, jonka lisäksi linnoitettiin Kivijärvi – Saimaa – Pielinen järvialueen kannakset, Pielisen pohjoispuolella tärkeät tiet ja hyökkäyssuunnat sekä Neuvostoliiton vaatiman Hangon vuokra-alueen rajat. Virolahden Vaalimaalla tehtiin kenttälinoitustöitä linjalla Hämeenkylä – Häkälä – Häkälänjärvi ja Pajulahti – Kotola.

Rajan linnoittaminen keskeytyi, kun uusi sota Neuvostoliittoa vastaan alkoi 25.6.1941. Linnoitteet jäivät selustaan suomalaisten joukkojen edettyä Karjalaan. Moskovan rauhajan puolustusasemista poistettiin piikkilanka- ja kiviesteitä ja linnoitteiden kalustoa sekä puurakenteita purettiin ja siirrettiin rintamalle.

Linnoitusketjua ryhdyttiin uudelleen varustamaan Neuvostoliiton suurhyökkäyksen käynnistyttyä Kannaksella 9.6.1944. Välirauhan aikana rakennetusta asemasta käytettiin monenlaisia nimityksiä kunnes 10.7.1944 sen nimeksi vahvistettiin ”Suomen Salpa” ja lyhennettynä ”Salpa”. Käytännössä nimeksi vakiintui ”Salpalinja” tai ”Salpa-asema”.<sup>2</sup>

Jatkosodan aselepo tuli voimaan 4.– 5.9.1944 ja välirauha solmittiin 19.9. Käsky linnoitustöiden lopettamisesta annettiin 24.9. kuitenkin niin, että keskeneräiset työt oli saatettava loppuun. Osa Salpalinjan linnoitteista pidettiin kunnossa vielä sodan jälkeen mutta linjan sotilaallinen merkitys pieneni vähitellen 1970-luvun loppuun mennessä. Nykyisin Salpalinjan rakennuskantaa hallinnoi Senaatti-kiinteistöt.<sup>3</sup>



**Kuva 1** Vaalimaan kenttälinoitteet vuoden 1940 lopussa. Kanssoinvuoren itäpuolitse kulkeva puolustuslinja puuttuu kokonaan kuten muidenkin alueiden pallokorsut, jotka rakennettiin vasta 1944. Osa Miehikkälän itäosan linnoitteita esittävästä kartasta. T15713/2. Kansallisarkisto.

<sup>1</sup> Arimo 1981, 178-179.

<sup>2</sup> Arimo 1981, 381.

<sup>3</sup> Oinonen & Tolmunen 2005, 10-13; Hytönen 2007, 162.



### 3.2 Virolahden Vaalimaan linnoittaminen

Vaalimaan ensimmäiset linnoitteet rakennettiin viimeistään vuoden 1940 aikana. Tammikuun alkuun 1941 päivättyssä sotilaskartassa on merkitty kenttälinoitettuja asemia Häkälänjärveltä lounaan suuntaan Karpankankaalle ja Peltolaan (kuva 1). Asemat koostuvat avoimista konekivääripesäkkeistä sekä pikakiväärerien ja panssaritorjuntatykkien asemista, joiden eteen on rakennettu piikkilankaeste. Karttaan ei ole merkitty taistelu- tai yhdysautoja, jotka epäilemättä on kuitenkin samaan aikaan rakennettu yhdistämään eri linnoituselimiä. Häkälään on kartassa merkitty kaksi sirpaleenkestävää konekivääriasemaa ja yksi katettu panssaritorjuntatykin asema. Asemien eteen, Miehkälään johtavan tien poikki on merkitty panssarivaunun kivieste.<sup>4</sup> Karpankankaan varustusten yhteyteen on rakennettu 1944 myös betonisia pallokorsuja.

Salpalinjan pääasema rakennettiin välirauhan aikana 1940 – 1941 Virolahdella Ravijoelta Ylä-Pihlajan kautta Säkäjärvelle, josta linja jatkui Miehkälään. Loppukesästä 1944 todettiin että pääasema sijaitsi liian kaukana lännessä ja uutta puolustuslinjaa ryhdyttiin suunnittelemaan 10 km idemmäksi. 3.7.1944 käskettiin aloittaa linnoitustyöt Vironlahti – Häkälänjärvi – Tyllinjärvi linjalla. Asemaa kutsuttiin oikaisulinjaksi ja se määrättiin samalla puolustuksen uudeksi pääasemaksi. Sille ehdotettiin myös nimeä ”Vaalimaalinja”. Oikaisulinjalle ehdittiin rakentaa n. 160 betonista pallokorsua ja n. 10 kpl IV-luokan majoituskorsuja sekä varsin vahvat kenttälinoitteet. Asemiin oli sijoitettu myös panssarivaunujen tykkitorneista rakennettuja teräspesäkkeitä.<sup>5</sup>

Oikaisulinja koostui kahdesta peräkkäisestä puolustuslinjasta, joista itäisempää kutsuttiin päälinjaksi ja läntistä takalinjaksi. Linjojen välimatka on keskimäärin 2,3 km. Päälinja alkaa Häkälänjärven lounaispuolelta ja kulkee Kansoinvuoren itäpuolelta Latovuorelle ja Vaalimaanjoen rantaan. Tästä linnoitteet jatkuvat etelään Kuokanmäen kautta Hämeenkylässä. Uudet linnoitteet rakennettiin osittain noin puoli kilometriä vuonna 1940 rakennettujen kenttälinoitusten eteen. Takalinja alkaa pohjoisessa Tyllinjärvestä kulkien Kotolan kautta Pajulahteen.

## 4. TUTKIMUSHISTORIA

Kaakkois-Suomen varustukset siirtyivät sodan jälkeen 3. divisioonan valvontavastuulle, jolloin linoituslaitteiden sijainteja merkittiin karttoihin. Kaakkois-Suomen sotilasläänin esikunnan teknikkokapteenit Heikki Aallonpää ja Arvo Tolmunen inventoivat kestolinnoitteita 1980-luvun loppupuolella, jolloin ne merkittiin uusille 1:20.000 peruskarttalehdille. Aineisto on nykyään arkistoituna Itä-Suomen sotilasläänin esikuntaan, jossa siitä on laadittu myös digitaalinen maastotietokanta, joka kattaa alueet Suomenlahden rannikolta Kerimäen Raikukseen.<sup>6</sup>

Virolahden linnoitteita on tutkinut FL Jorma Hytönen Kaakonkulman Salpalinjahankkeen yhteydessä 2004 - 2005. Hänen tutkimusraportissaan on keskitytty Salpalinjan pääaseman kestolinnoitteisiin eikä nyt inventoiduista kohteista ole raportoituja tietoja. Salpalinjan oikaisulinjan asemien karttoja ja valokuvia on esillä Virolahden Bunkkerimuseossa.

<sup>4</sup> Kartta Miehkälän itäosan linnoitteista. Liite nro 8 kirjeeseen 18.1.1941. II AK:n linnoitus ja kenttävarustuskantakartat. Päämajan operatiivinen osasto 1941-1944. T15713/2. KA.

<sup>5</sup> Päämajan operatiivisen osaston käsky. 1910/Op.1/17.a/sal. 3.7.1944. Pk 1481/13 (alkuperäisen asiakirjan signum T15710/11), KA; Länsivaara & Tolmunen 1994, 30-31; Jorma Hytösen laatimat näyttelytekstit Virolahden Bunkkerimuseossa.

<sup>6</sup> Nurmela, suullinen tieto 1.9.2009; Tolmunen, suullinen tieto 3.9.2009.

## 5. TUTKIMUSMENETELMÄT

Inventointialueen kohteet paikannettiin arkistotutkimuksissa käymällä läpi Kansallisarkiston (entinen Sota-arkisto) sotilasasiakirja ja –karttakokoelmia ja käytettiin Itä-Suomen sotilasläänin esikunnan arkistoimia inventointikarttoja ja digitaalista maastotietokantaa. Salpalinjan perinneyhdistys ry:n asiantuntijaorganisaation jäsen Lauri Kauppi antoi myös karttamateriaaliaan tutkimuksen käyttöön.

Maastotutkimuksessa keskityttiin alueisiin, joiden kohdalla uusi moottoritienlinjaus tulee kulkemaan. Lisäksi tutkittiin linjauksen ympäristössä olevia kohteita. Karpankankaan ympäristössä tutkittiin kursorisesti myös Häkälänjärven etelärannan maastoa.

Kohteiden paikkatieto määriteltiin GPS-paikantimella ja karttaan merkittiin linnoitekohteiden rajat. Kohteista tehtiin kirjalliset kuvaukset ja sen lisäksi niistä otettiin digitaalisia valokuvia. Inventointi jouduttiin tekemään loppukesästä jolloin aluskasvillisuus oli rehevämmillään ja puiden lehdet haittasivat näkyvyyttä. Havaintomahdollisuudet olivat välttävät ja osittain huonot. Peitteisen aluskasvillisuuden takia on mahdollista, että Karpankankaalla kulkevan tien alle tuhoutuneiksi arvioidut pallokorsut saattavatkin olla edelleen jäljellä mutta niiden sisäänkäynnit olivat niin umpeenkasvaneet ettei niitä inventoinnissa havaittu.

Pallokorsujen numerointi perustuu niiden rakentamisen aikana annettuun numeroon, joka on merkitty Itä-Suomen sotilasläänin esikunnan karttoihin. Jälkityövaiheessa kohteista laadittiin kartat mittakaavaan 1:10.000. Kartat on esitetty liitteessä 2. Kartta-aineisto talletettiin lisäksi cd-levylle Mapinfo ja Autocad-maastotietokantoina, jotka toimitettiin myös tutkimuksen tilaajalle. Liitteissä 3 – 5 on karttaotteita tutkimuksen lähtökohtana olevasta tiesuunnitelma inventointialueiden kohdalla. Inventoinnissa löytyneet kohteet päivitettiin Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin ja sen karttatietokantaan. Valokuvat on arkistoitu Museoviraston Musketi-tietokantaan, rakennushistorian osaston kuvakokoelmaan päänumerolla 126351. Kuvaluettelo on liitteessä 1.

## 6. LINNOITUSLAITTEET

### 6.1 Yleistä

Inventoitavalla alueella on linnoitteita kahdesta eri rakennusvaiheesta. Vanhimmat linnoitteet oli rakennettu viimeistään vuonna 1940 ja uudemmat kesän ja syksyn 1944 aikana. Työt jäivät sodan päättyessä osittain keskeneräisiksi. Kenraaliluutnantti Hanell totesi noin kolme viikkoa ennen aselepoa, että Vaalimaalinjan päälinjalla sijaitsevat korsut ja ne takalinjan korsuista jotka oli tarkoitettu komento- tai joukkojensidontapaikoiksi oli tehtävä valmiiksi. Samoin oli saatava taisteluhautojen pesäkkeet valmiiksi mutta hautojen verhouksista oli luovuttava.<sup>7</sup>

Varustukset voidaan jakaa kenttä- ja kestolinnoitteisiin niiden rakennustavan- ja materiaalien perusteella. Kenttälinoitteet ovat luonteeltaan tilapäisiä ja tukimateriaaleina on käytetty lähinnä hirssiä, puuriukuja tai vitsasmattoja. Kenttälinoitteita ovat voineet rakentaa niitä käyttävät joukot. Kenttälinoitteisiin kuuluvia linnoituslaitteita ovat mm. taistelu- ja yhdyshaudat, ampumapesäkkeet, puiset miehistökorsut. Kestolinnoitteet on tehty siten, että rakenteet kestävät sään vaikutusta useita vuosia. Rakennusmateriaaleina on käytetty betonia ja terästä. Kestolinnoitteiden rakentaminen vaatii erityisvälineitä ja koulutettua työvoimaa. Kestolinnoitteisiksi lasketaan mm. teräsbetoniset korsut, kallioluolarakenteet, teräspesäkkeet ja panssarivaunun kiviesteet.

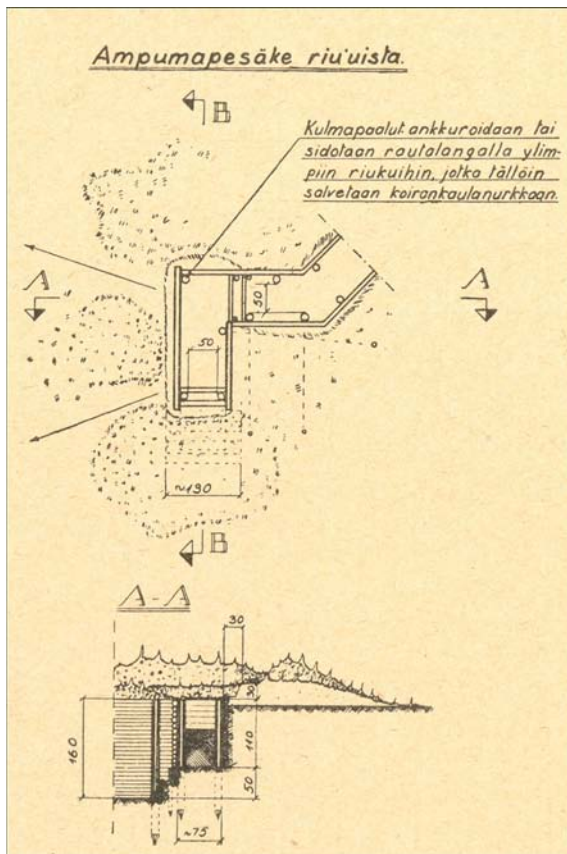
<sup>7</sup> Kenrl Hanellin aloite kenrl Hägglundille. 13.8.1944. Pk 1481/13 (alkuperäisen asiakirjan signum T15715/3). KA.

## 6.2 Taistelu- ja yhdyshaudat

Inventoinnin yhteydessä löytyi maastosta hyvin vaihtelevan kokoisia maahan kaivettuja yhdys- ja taisteluhautoja. Hautojen syvyys on nykyään keskimäärin 1,3 m, yläosan leveys 1,8 m ja pohjan leveys 0,5 m. Hautojen reunat ovat vuosien varrella sortuneet, jolloin pystysuorat seinät ovat kaltevoituneet, hautojen yläosat leventyneet ja hautojen pohjat kaventuneet seinistä valuneista maa-aineksista. Osa haudoista tuettiin puuruu'illa tai oksista punotuilla vitsasmatoilla. Kanssoinvuoren taisteluhautoista löytyi jäännöksiä rautalankakenkeistä, joilla tukimateriaaleja on ankkuroitu hautojen seinämiin. Taisteluhautoihin toisinaan rakennetuista suojakomeroista ei löydetty jälkiä.

## 6.3 Ampumapesäkkeet ja ampumaulokkeet

Inventointialueella yleisimmin tavattu tulasema on ampumapesäke. Sen muodostaa taisteluhaudasta torjuntasuuntaan tehty, suorakulmaisesti kääntyvä, 1 m leveä kaivanto, jonka tulasemaosio on 3 m pitkä (kuva 2 ja 5). Asemien syvyys on 1 – 1,5 m. Tulaseman päässä on ollut katettu komero. Toinen yleinen ampumapesäkemuoto on Y-kirjaimen mallinen asema, jonka kummassakin haarassa on yhden miehen pesäke (kuva 10). Eräissä Kanssoinvuoren ampumapesäkkeissä on vielä jäännöksiä tukirakenteina käytetyistä puuruu'ista ja komeroista. Taisteluhautoihin on toisinaan tehty vähäisempiä, yhden miehen ampumaulokkeita. Ne ovat yksinkertaisia, torjuntasuunnan puoleiseen seinämään tehtyjä 1 x 1 m kokoisia syvennyksiä.



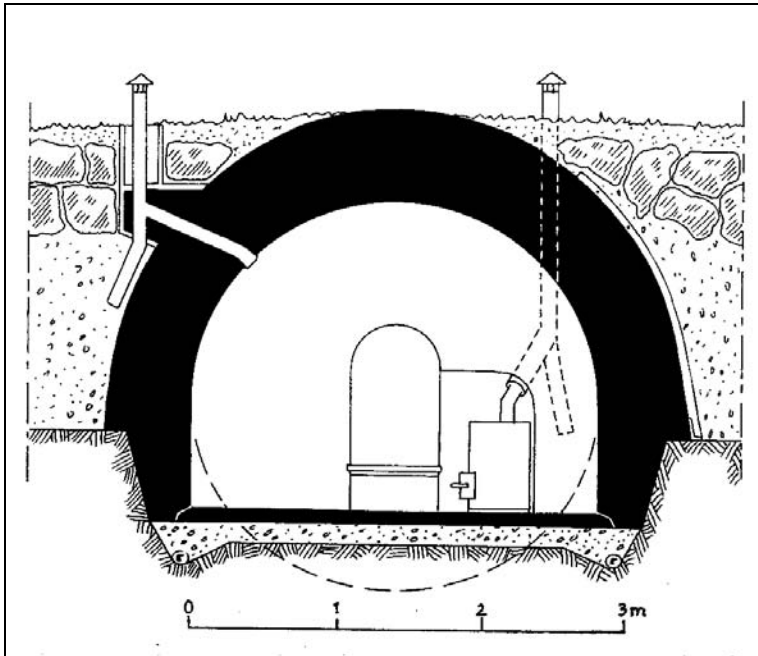
**Kuva 2** Osa ampumapesäkkeen mallipiirroksesta nro 99241. Linnoittamisohjesääntö II<sub>2</sub> osa. Puolustusvoimien pääesikunta 1947.

## 6.4 Pallokorsut

Pallokorsut ovat imubetonimenetelmällä valettuja, sarjavalmisteisia miehistökorsuja. Korsun ulkohalkaisija on 460 cm ja sisätilan 325 cm (kuva 3). Korsun sisäkorkeus korkeimmalta kohdalta on 240 cm. Korsussa oli kamiina, jonka savuhormia varten korsun betonivalun ulkopintaan tehtiin kuutionmuotoinen tukibetoni. Samanlainen tukirakenne on tehty raitisilmakanavaa varten. Savuhormi ja raitisilmakanava rakennettiin haarautuviksi siten, että kanavaan pudotettu käsikranaatti olisi räjähtänyt kanavan alaosassa suojakiveyksen keskellä eikä korsun sisällä. Karpankankaan alueelta löytyi kaksi pallokorsua, joissa oli vielä jäljellä laudoista rakennetut raitisilmakanavien hormit (kuvat 11, 12 ja kansikuva). Valmiiden korsujen betonipinnat on valkaistu sisältä sementin ja kalkin seoksella ja niihin on rakennettu puinen sisälattia sekä kaksikerroksiset makuulavat 8 – 9 miestä varten (kuva 9).<sup>8</sup>

Pallokorsu on valettu maahan kaivettuun kuoppaan siten, että korsun sisälle sijoitettiin paineilmalla täytetty kumipallo ja ulkomuotteina toimivat metalliset levyt. Valumenetelmän johdosta korsujen valmistaminen oli nopeaa. Vuoden 1943 ja -44 aikana, ennen Neuvostoliiton suurhyökkäystä, ennätettiin rintamille valaa yli 600 pallokorsua. Loppukesällä ja syksyllä 1944 tehtiin Salpalinjan asemiin vielä yli 250 pallokorsua. Betonivalu suojattiin usein kokonaan tai osittain kiveyksellä ja peitettiin maalla. Inventointialueelta löytyi korsuja, joissa ainoastaan betonivalun alaosa oli peitetty maalla ja yläosa oli täysin suojaamaton.<sup>9</sup>

Pallokorsuihin oli suunniteltu puiset eteisrakenteet, jotka ovat jääneet usein tekemättä. Inventoinnissa ei havaittu jälkiä eteisistä. Osa korsuista on sijoitettu maastoon siten, että niiden sisäänkäynti sijaitsee yhdyshaudassa. Karpankankaalla pallokorsut on sijoitettu taisteluhautalinjan taakse ja sisäänkäyntien edessä on vain syvät kaivannot ilman yhdyshautaa.



**Kuva 3** Pallokorsun kaaviopiirros. Kuva kirjasto Arimo, R. 1981: *Suomen linnoittamisen historia 1918 – 1944*. Otava.

<sup>8</sup> Länsivaara & Tolmunen 1994, 45-54.

<sup>9</sup> Länsivaara & Tolmunen 1994, 45-54.

## 6.5 Teräspesäkkeet

Salpalinjan oikaisulinjaan oli sijoitettu myös panssarivaunuista irrotettuja tarpeettomiksi jääneitä terästoneja, jotka aseistettiin pikakivääreillä tai panssarivaununutykeillä. Panssaritorni ja useimmiten myös osa panssarivaunun rungosta sijoitettiin maahan kaivettuun kuoppaan. Osa teräspesäkkeistä on myöhemmin purettu. Inventoinnissa tarkastettiin kaksi paikkaa, joissa lähdetiedon mukaan on sijainnut teräspesäke. Toinen pesäke on ollut Kanssoinvuoren itäpuolella. Maastosta löytyy pisteestä P= 6722327, I= 3544976 mäen yläreunalla 3 x 4 m kokoinen kuoppa, jonka syvyys on 1,5 m. Kuoppaan johtaa yhdyshauta. Toinen pesäkkeistä on merkitty Häkälänjärven lounaispuolelle, josta löytyy pisteestä P= 6723920, I= 3545003; noin 100 m järven rannasta 5 x 5 m kokoinen kuoppa, jonka syvyys on 2,5 m. Kuoppaan ei johda yhdyshautaa. Kartta-aineiston suurpiirteisyyden takia ei voida täydellä varmuudella todeta onko mainituissa kuopissa todella sijainneet teräspesäkkeet.<sup>10</sup>

## 6.6 Panssarivaunun kivieste

Inventoinnin yhteydessä löydettiin yksi kiviestelinja Häkälästä (kuva 4). Este on ollut tien kohdalta kaksirivinen mutta se jatkuu itäpäähänsä yksirivisenä. Estekivet ovat kookkaita, louhittuja kiviä, jotka on aseteltu vierekkäin pystyasentoon. Kivien korkeus on 1,7 – 2 m ja alkuperäisellä kohdallaan sijaitsevat kivet nousevat n. 1,5 m maanpinnan tason yläpuolelle. Kivieste on rakennettu vuoden 1940 loppuun mennessä<sup>11</sup>.



**Kuva 4** Panssarivaunun kivieste Häkälässä. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

<sup>10</sup> Länsivaara & Tolmunen 1994, 54-67; Jorma Hytösen laatimat näyttelytekstit Virolahden Bunkkerimuseossa.

<sup>11</sup> Kartta Miehikkälän itäosan linnoitteista. Liite nro 8 kirjeeseen 18.1.1941. II AK:n linnoitus ja kenttävarustuskantakartat. Päämajan operatiivinen osasto 1941-1944. T15713/2. KA.

## 7. TIESUUNNITELMAN VAIKUTUS INVENTOITUIHIN LINNOITTEISIIN

### 7.1 Kanssoinvuori

Kanssoinvuoren linnoitteista suunnitellun tielinjauksen alle jää 4 - 6 betonista pallokorsua ja kokonaisuudessaan noin 1,5 km taistelu- ja yhdyshautoja ampumapesäkkeineen (liite 3). Häkälänjärven eteläosasta tielle 14757 jatkuva suojelukokonaisuus koostuu kautta linjan samanlaisista linnoituslaitteista ja laitteiden sijoittelusta maastoon. Tielinjauksen kohdalla sijaitsevat linnoituslaitteet ovat tyypillisiä Salpalinjan kenttälinnoitteita sekä muottivalumenetelmällä tehtyjä pallokorsua. Kohdalla ei ole ainutlaatuisia tai harvinaisia linnoiteratkaisuja. Tien rakentaminen voidaan toteuttaa lähtökohtana olleiden suunnitelmien perusteella. Tien valmistumisen jälkeen pystytään vielä hahmottamaan Häkälänjärveltä alkavan puolustuslinjan kokonaisuus ja sen sijainti maastossa. Jäljelle jäävät linnoituslaitteet antavat edelleen kuvan Salpa-aseman oikaisulinjan päälinjan teknisistä ratkaisuista sekä taktillisesta suunnittelusta.

### 7.2 Häkälä

Karpankosken itäpuolella, Rasa-ahonmäen ja Häkälän välissä sijaitsevat kenttälinnoitteet: noin 200 metriä taistelu- ja yhdyshautoja ampumapesäkkeineen, konekivääriasema ja kaksi kuoppaa jäävät tien alle (liite 4). Nämä kohteet ovat Salpalinjan tyypillisiä kenttälinnoitteita, osin keskeneräisiä ja osin huonokuntoisia.

Tien nro 14757 poikki kulkeva panssarivaunun kivieste jää 60 m tielinjauksen suoja-alueen eteläpuolelle mutta Miehikkälään johtava tie on tarkoitus johtaa vt7:n yli eritasoliittymänä, jolloin sen linjaus muuttuu idemmäksi. Tietä on jo aikanaan parannettu, jolloin levennyksen kohdalla on siirretty estekiviä varsinkin tien itälaidalle. Eritasoliittymään johtava tielinja tulee kulkemaan juuri näiden siirrettyjen kivien kohdalla, jotka voidaan siirtää edelleen uuden tielinjauksen sivuun. Mikäli siirrettäviä kiviä on niin paljon, että ne hämärtävät jäljelle jäävän estelinjan kulun, voidaan osa kivistä kuljettaa pois alueelta.

Tiesuunnitelma voidaan toteuttaa esitetyssä muodossa mutta samalla on varmistettava, että suurin osa panssarivaunun kiviesteestä jää jäljelle, eikä vaurioidu esimerkiksi varomattomuuden seurauksena rakennustöiden aikana. Kenttälinnoitteiden tuhoututtua, jää kivieste ainoana linnoituslaitteena muistomeriksi osoittamaan mistä kenttälinnoitettu, vuonna 1940 rakennettu puolustuslinja on aikanaan kulkenut.

### 7.3 Karpankangas

Karpankankaan linnoituskohteen pohjoisosassa sijaitseva pallokorsu nro. 1361 jää tielinjauksen alle (liite 4). Kyseessä on taisteluhautalinjojen takana oleva tyypillinen yksittäinen linnoituslaite, jonka tuhoutuminen ei vaikuta huomattavasti alueen linnoitekokonaisuuden hahmottamista. Karpankankaan kohteen muut linnoitteet: taisteluhautalinja ja sen varrella olevat kolme pallokorsua sijaitsevat suunnitellun tielinjan ulkopuolella. Karpankaan kohdalle on suunniteltu moottoritien ylittävää tietä, jonka eteläosa sijoittuu varsin lähelle em. taisteluhautalinjaa ja noin 30 m päähän hyväkuntoisesta pallokorsusta nro 1065A. Eritasoristeystä rakennettaessa on otettava huomioon em. linnoituslaitteiden ja niiden lähiympäristön säilyminen.

### 7.4 Herttuansuo

Herttuansuon kohteen itäosassa olevat kenttälinnoitteet: 200 m taisteluhautaa ja sen varrella sijaitsevat ampumapesäkkeet jäävät tielinjan alle (liite 5). Taisteluhautalinjat jatkuvat tuhoutuvan tielinjausalueen pohjois- ja itäpuolella. Herttuansuon lounaisosassa sijaitsevasta

taistelu- / yhdyshaudasta jää myös pieni osa tielinjan alle (kuva 5). Linjauksen alle jäävissä varustuksissa ei ole ainutlaatuisia tai harvinaisia linnoiteratkaisuja, joten tien rakentaminen voidaan toteuttaa lähtökohdana olleiden suunnitelmien perusteella. Herttuansuon länsiosassa sijaitsevat pallokorsut jäävät suunnitellun tielinjauksen ulkopuolelle (kuva 6).



**Kuva 5** Ampumapesäke Herttuansuon itäosassa jää uuden tielinjauksen alle. Kuva: John Lagerstedt, 2009.



**Kuva 6** Pallokorsu nro 1875 Herttuansuon lounaisosassa jää tielinjauksen ulkopuolelle. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

## 8. LOPUKSI

Virolahden Vaalimaan vt 7 tiesuunnitelma-alueen sotahistoriallisten kohteiden inventoinnissa tutkittiin nk. Salpalinjan oikaisulinjan linnoitettuja alueita. Arkistotutkimuksen perusteella havaittiin lisäksi alueen poikki kulkenut vuonna 1940 rakennettu kenttälinnoitettu vyöhyke. Linnoitteiden sijainti maastossa täsmäsi pääosiltaan kartta-aineistoon mutta yksittäisten linnoituslaitteiden tarkka sijaintipaikka saattoi erota karttaan merkitystä paikoista jopa yli 50 m.

Tutkittujen alueiden kenttälinnoitteet olivat kohtalaisessa kunnossa. Maatuminen ja erodoituminen ovat pyöristäneet maahan kaivettujen varustusten rakenteita, mutta erilaiset linnoituslaitteet ovat kuitenkin suurimmaksi osaksi tunnistettavissa. Betoniset pallokorsut olivat säilyneet hyvässä kunnossa. Kaikki tutkitut varustukset olivat tyyppisiä Salpalinjan linnoituslaitteita. Erikoisia tai ainutlaatuisia rakenteita ei löytynyt.

Kaikkien tutkittujen alueiden linnoitteet kuuluvat osana laajempiin kokonaisuuksiin, jotka jäävät suunnitellun tielinjauksen ulkopuolelle. Tämän takia kohteet on määritelty rauhoitusluokkaan 2. Tie voidaan kuitenkin rakentaa näiden kohteiden poikki eikä tielinjauksen kohdalta edellytetä enää jatkotutkimuksia. Mikään alueella olevista sotahistoriallisista kohteista ei ollut niin ainutlaatuinen, että se estäisi tien rakentamisen. Linnoitekokonaisuudet tulevat hahmottumaan maastossa vielä tien rakentamisen jälkeenkin.

Linjauksen läheisyydessä sijaitsee kuitenkin hyväkuntoisia tai linnoituskokonaisuuden kannalta merkittäviä linnoituslaitteita, joiden säilymiseen on kiinnitettävä huomiota rakennustöitä toteutettaessa.

Salpalinjan oikaisulinja on tulevaisuudessa tutkittava kokonaisuudessaan. Alueen linnoitteet kuuluvat vuonna 1940 tehtyihin kenttälinnoitteisiin sekä jatkosodan loppuvaiheen intensiiviseen rakentamiskauteen, joita on tutkittu Salpalinjan pääaseman ulkopuolisilla alueilla varsin vähän.

Helsingissä 4.9.2009

John Lagerstedt, tutkija, FM



## 9. KOHDELUETTELO

Nro	Kohde	MJ numero	Muinaisjäänntyyppi	Peruskartta	Koordinaatit
1	Kanssoinvuoren linnoitteet	1000014426	puolustusvarustukset, taistelukaivannot	304402	P= 6722349, I= 3544936
2	Häkälän linnoitteet	1000014427	puolustusvarustukset, taistelukaivannot	304402	P= 6722523, I= 3543717
3	Karpankankaan linnoitteet	1000014428	puolustusvarustukset, taistelukaivannot	304402	P= 6722272, I= 3543259
4	Herttuansuon linnoitteet	1000014429	puolustusvarustukset, taistelukaivannot	304402	P= 6721996, I= 3541544

### 1. Kanssoinvuoren linnoitteet

1000014426

#### PERUSTIEDOT KOHTEESTA

Laji: kiinteä muinaisjäänös

Muinaisjäänntyyppi: puolustusvarustukset

Tyypin tarkenne: taistelukaivannot

Ajoitus: uusi aika

Rauhoitusluokka: 2

Koordinaatit: P= 6722349, I= 3544936

Koordinaattiselite: maastossa tutkitun alueen keskikoordinaatit

Peruskartta: 304402

#### VUODEN 2009 INVENTOINTI

Aika: 17 – 21.8.2009

Kuvat: MV/RHO

Karttaotteet:

Kohde on osa vuonna 1944 rakennettua Salpalinjan oikaisulinjan päälinjaa, joka alkaa pohjoisessa Häkälänjärvestä ja jatkuu Kanssoinvuoren itäpuolitse Latovuorelle, Kuokanmäkeen ja Hämeenkylässä. Maastossa on paikoin voimakkaita korkeuseroja. Maaperä on paikoin kivikkoista moreenia mutta maankohoumien väliin jäävät alavat alueet ovat soistuneet. Linnoitusalueilla kasvaa tiheä puusto. Valtapuuna on kuusi ja suoalueilla lehtipuuvesakko. Alueen poikki on linnoittamisen jälkeen rakennettu koillinen-lounas – suuntainen tie, jonka alle on jäänyt osa varustuksista. Kanssoinvuoren eteläpuoliset linnoitteet sijaitsevat tonttialueella.

Vuoden 2009 inventoinnissa tutkittiin ainoastaan valtatie 7 suunnitellun moottoritien linjauksen alueet sekä kursorisesti Häkälänjärven eteläosan linnoitteita. Muilta osin kohteen rajausta perustuu kartta-aineistoon.

Puolustuslinja koostuu maahan kaivetuista yhdys- ja taisteluhautoista, joiden yhteyteen on tehty kaivettuja ampumapesäkkeitä ja -ulokkeita. Haudat ja pesäkkeet on aikanaan osittain tuettu puumateriaalilla. Osassa pesäkkeistä erottuu vielä jäännöksi puuriu'ista ja hautojen reunoilta löytyi metallilankoja, joilla tukimateriaalit on kiinnitetty paikoilleen. Varustusten yhteyteen on lisäksi aikanaan sijoitettu panssarivaunujen tykkitorneista tehtyjä teräspesäkkeitä mutta inventoinnin yhteydessä tarkistetuista kohteista ne oli myöhemmin poistettu. Taisteluhautojen ja tuliasemien päätörjuntasuunta on itä ja kaakko.

Taisteluhautalinjojen taakse johtavien yhdyshautojen varsille on sijoitettu imubetonivalumenetelmällä rakennettuja pallokorsuja. Kartta-aineiston perusteella pallokorsuja on ollut Häkälänjärven ja Kotolaan johtavan tien nro 14757 välillä 27 kpl. Taisteluhaudat jatkuvat maastossa tutkituilta alueilta sekä pohjoisen että lounaan suuntiin.

Inventoinnissa tutkittiin ja etsittiin alla mainittuja pallokorsuja. Korsujen 1421 – 1425 oikeasta numeroinnista ei ole varmuutta:

**Korsu 1414**

Ei löytynyt maastosta. Korsu on saattanut jäädä Häkälänjärvelle johtavan tien alle.

**Korsu 1415**

P= 6722310, I= 3544902

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa ja betonivalu on peitetty ulkopuolelta maalla ja kivillä. Korsun sisätilan betonipinnat on valkaistu. Lautalattia. Makuulavat on purettu.

**Korsu 1416**

P= 6722347, I= 3544948

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa. Korsun betonivalun yläosaa on näkyvissä noin kolmannes. Sisätilan betonipinnat on valkaistu. Lautalattia. Makuulavat ovat romahtaneet mutta niiden rakenteet ovat vielä jäljellä.

**Korsu 1417**

P= 3544919, I= 6722369

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa, johon on pudonnut suuria kivenlohkareita, ilmeisesti viereisen tien rakentamisen yhteydessä, jotka tukkivat sisäänkäynnin. Korsun betonivalu on peitetty ulkopuolelta maalla.

**Korsu 1418 – 1420**

Korsuja ei löytynyt inventoinnin yhteydessä maastosta. Ne ovat ilmeisesti jääneet Häkälänjärvelle johtavan tien alle tai niiden sisäänkäynnit olivat niin peittyneet, ettei niitä löytynyt tiheään kasvillisuuden keskeltä.

**Korsu 1421**

P= 6722712, I= 3545147

Korsun betonivalu on peitetty maalla. Sisällä ei ole käyty.

**Korsu 1422**

P= 6722696, I= 3545200

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa. Betonivalu on peitetty yläpuolelta maalla. Sisätilan betonipinnat on valkaistu. Lautalattia. Makuulavat on purettu.

**Korsu 1423**

P= 6722747, I= 3545245

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa. Betonivalu on peitetty maalla. Sisätilan betonipinnat on valkaistu.

**Korsu 1424**

Ei löytynyt maastosta.

**Korsu 1425**

P= 6723007, I= 3545324

Sisäänkäynti on yhdyshaudassa. Betonivalu on peitetty maalla. Sisätiloissa on puulattian ja mahdollisesti makuulavojen jäännöksiä.



**Kuva 7** Pallokorsu nro 1425 Kanssoinvuorella. Kuva: John Lagerstedt, 2009.



**Kuva 8** Pallokorsu 1422. Kuva: John Lagerstedt, 2009.



**Kuva 9** Pallokorsun 1416 makuulavojen jäännökset ovat vielä jäljellä. Makuulavojen paikat näkyvät valkaisemattomina alueina korsun sisäseinässä. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

## 2. Häkälän linnoitteet

1000014427

### PERUSTIEDOT KOHTEESTA

Laji: kiinteä muinaisjäännös  
 Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset  
 Tyypin tarkenne: taistelukaivannot  
 Ajoitus: uusi aika  
 Rauhoitusluokka: 2  
 Koordinaatit: P= 6722523, I= 3543717  
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit  
 Peruskartta: 304402

### VUODEN 2009 INVENTOINTI

Aika: 18. – 19.8.2009  
 Kuvat: MV/RHO  
 Karttaotteet:

Kohde on viimeistään vuonna 1940 rakennetun kenttälinoitetun puolustuslinjan osa, joka alkaa Häkälänjärven eteläosasta kulkien Kanssoinvuoren länsipuolitse Vaalimaanjoen rantaan, josta linja jatkuu Karpankankaalle ja Peltoseen. Maasto tutkittiin suunnitellun tielinjan varaamalta alueelta Miehikkälään Kotolan kautta johtavan tien (nro 14757) varrelta sekä tien ja Vaalimajoen väliseltä alueelta. Maaperä on hiekkapohjaista moreenia ja kohteen itäosassa, kiviesteen ympäristössä soistuvaa. Alueella kasvaa sekametsää.

Rasa-ahonmäen eteläpuolella, tiestä nro 14757 lounaaseen haarautuvan tien varrella on kenttälinoitteita. Tien pohjoispuolella, tienhaarasta n. 40 m päässä on katettu konekivääriasema, jonka koko on 2,5 x 2,5 m. Katto on sortunut. Ampumasektorin keskilinja on suuntaan 105°. Konekivääriasemasta 65 m lounaaseen on maahan kaivettu, seitsemänkulmainen, tasapohjainen kuoppa, jonka halkaisija on 10 m ja syvyys 1 m. Tästä kuopasta 60 m länsilounaaseen sijaitsee pyöreä, alaspäin kapeneva kuoppa, jonka halkaisija on 12 m ja syvyys 4 m. Konekivääriasemaan johtaa yhdyshauta mutta kahta muuta kuoppaa ei ole yhdistetty siihen. Tien eteläpuolella on maahan kaivettuja, yhdys- ja taisteluhautoja ampumapesäkkeineen.

Tienhaarasta n. 100 m kaakkoon on Miehikkälään johtavan tien nro 14757 poikki rakennettu panssarivaunun kivieste. Estettä on tien länsipuolella jäljellä 15 m ja tien itäpuolella 100 metriä kaakko – luode suuntaisena. Länsipuolelta on estettä saatettu purkaa. Tien levennyksen yhteydessä on estekiviä koottu tiiviiksi ryhmäksi ajoradan laiduille. Pystyasennossa seisovien estekivien maanpäällinen osuus on kooltaan keskimäärin 1,5 x 0,7 x 0,7 m. Este on ollut tien kohdalta kaksirivinen mutta se jatkuu kaakon suuntaan yksirivisenä. Tien itäaidalla on esteestä n. 50 m luoteeseen 0,5 m korkealla maavallilla ympäröity pyöreähkö kuoppa, jonka halkaisija on 6 m. Kyseessä saattaa olla panssaritorjuntatykin asema.



**Kuva 10** Y-kirjaimen muotoinen ampumapesäke kahdelle ampujalle Häkälässä. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

**4. Karpankankaan linnoitteet****1000014428****PERUSTIEDOT KOHTEESTA**

Laji: kiinteä muinaisjäännös  
 Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset  
 Tyypin tarkenne: taistelukaivannot  
 Ajoitus: uusi aika  
 Rauhoitusluokka: 2  
 Koordinaatit: P= 6722272, I= 3543259  
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit  
 Peruskartta: 304402

**VUODEN 2009 INVENTOINTI**

Aika: 18. – 19.8.2009  
 Kuvat: MV/RHO  
 Karttaotteet:

Kohde on viimeistään vuonna 1940 aloitetun kenttälinnoitetun puolustuslinjan osa, joka alkaa Håkälänjärven eteläosasta kulkien Kanssoinvuoren länsipuolitse Vaalimaanjoen rantaan, josta linja jatkuu Karpankankaalle ja Peltoseen. Maasto tutkittiin suunnitellun tielinjan varaamalta alueelta. Maasto on kohteen länsiosassa väljää havumetsää ja maaperä hiekkaista moreenia. Kohteen itäosassa Vaalimaanjoen läheisyydessä kasvaa tiheää lehtipuustoa ja kuusikkoa.

Kantaniitty-nimisen pellon pohjois- ja länsireunoilla on metsässä maahan kaivettu taisteluhauta, joka katkeaa pellolle johtavan tien kohdalta. Torjuntasuunnat ovat etelä ja itä. Taisteluhauta jatkuu etelään, tutkitun alueen ulkopuolelle.

Taisteluhaudan taustapuolelle on rakennettu vuonna 1944 betonisia pallokorsuja. Niihin ei johda yhdyshautaa vaan sisäänkäyntien eteen on kaivettu ainoastaan jyrkkäreunaiset, syvät kaivannot.

Inventoinnissa etsittiin ja tutkittiin seuraavat pallokorsut:

***Korsu 1065A***

P= 6722299, I= 3543256

Sisäänkäynti sijaitsee 2 x 8 m kokoisessa kaivannossa. Korsun betonivalusta on näkyvissä kaksi kolmannesta. Sisätilan betonivalu on valkaisematon. Lattia puuttuu. Kamiinan alustan betonilaatta on paikallaan. Korsun kamiinan savukanava ja raitisilmaputki sijaitsevat poikkeuksellisesti samalla puolella oviaukkoa, vierekkäin. Raitisilmakanavan laudasta rakennettu, 17,5 x 20 cm kokoinen hormi on edelleen jäljellä. Hormin kokonaispituus on 2,4 m ja se kohoaa 1,4 m tukibetoninsa yläpuolelle.

***Korsu 1358***

P= 6722251, I= 3543248

Sisäänkäynti sijaitsee 2 x 8 m kokoisessa kaivannossa, jonka syvyys on 1,6 m. Korsun betonivalusta on näkyvissä lähes puolet. Sisätilan betonivalu on valkaisematon. Puulattia on paikallaan tosin hajonneena. Korsun puinen raitisilmahormi on edelleen jäljellä.

***Korsu 1360***

P= 6722339, I= 3543424

Sisäänkäynti sijaitsee 2 x 8 m kokoisessa kaivannossa, jonka syvyys on 1,8 m. Korsun betonivalu on peitetty rintamasuunnasta maalla. Sisällä ei ole käyty.

***Korsu 1361***

P= 3543424, I= 3543298

Sisäänkäynti sijaitsee kaivannossa. Korsun betonivalu on peitetty maalla. Korsun läheisyydessä ei ole taistelu- tai yhdyshautoja. Sisätilan betonivalu on valkaisematon. Korsu on myöhemmin varustettu kamiinalla ja siihen on rakenneltu puinen makuulava sekä lattia.

**Korsu 1359**

Ei löytynyt maastosta. Maanomistajakaan ei tiennyt tämän sotilaskartalle merkityn kohteen sijaintipaikan alueelta pallokorsua.



**Kuva 11** Pallokorsu 1065A torjuntasuunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt, 2009.



**Kuva 12** Korsun 1065A raitisilmakanavan puuhormi on vielä paikallaan. Hormin takana, oikealla näkyy kamiinan savukanavan tukibetoni. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

### 3. Herttuansuon linnoitteet

1000014429

#### PERUSTIEDOT KOHTEESTA

Laji: kiinteä muinaisjäännös  
 Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset  
 Tyypin tarkenne: taistelukaivannot  
 Ajoitus: uusi aika  
 Rauhoitusluokka: 2  
 Koordinaatit: P= 6721996, I= 3541544  
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit  
 Peruskartta: 304402

#### VUODEN 2009 INVENTOINTI

Aika: 19.8.2009  
 Kuvat: MV/RHO  
 Karttaotteet:

Kohde on osa vuonna 1944 Vaalimaalle rakennetun Salpalinjan oikaisulinjan takalinjaa, joka rakennettiin Pajulahdesta Kotolan kautta Tyllinjärveen. Maasto tutkittiin suunnitellun tielinjan varaamalta alueelta. Tutkittavan alueen poikki kulkee Pajulahti – Kotola tie, joka on rakennettu linnoittamisen jälkeen. Tien länsipuolella on suota, jossa kasvaa tiheä lehtipuuvesakko. Itäpuolella on hiekkapohjaista moreenia, jossa kasvaa sekametsää valtapuuna kuusi.

Tien itäpuolella on maahan kaivettuja taistelu- ja yhdyshautoja, joiden varsilla on ampumapesäkkeitä. Torjuntasuunta on kaakkoon. Hautojen kokonaispituus on noin 200 m. Tutkitun alueen pohjoispuolella on lisää taisteluhautoja, jotka jatkuvat pohjoisen suuntaan. Osa linnoituslaitteista on ilmeisesti tuhoutunut maanottojen yhteydessä.

Taisteluhautalinja jatkuu tien länsipuolella Herttuansuon pohjoispuolella sadan metrin matkan. Torjuntasuuntana on etelä. Taisteluhaudan läheisyydessä, sen taustalla on betoninen pallokorsu nro 1877, jota ei löydetty maastotutkimusten yhteydessä peitteisen kasvillisuuden takia. Korsu on kuitenkin paikannettu talvella 2009 ja sen koordinaatit ovat: P= 6722052, I= 3541555. Valokuvan perusteella korsun betonivalu on peitetty ainoastaan alaosaan.<sup>12</sup>

Herttuansuon lounaisnurkalla on maahan kaivettua yhdys-/taisteluhautaa 150 m. Haudan länsipäässä, sen eteläpuolella sijaitsee betoninen pallokorsu nro 1875. Korsun sisäänkäyntiin ei johda yhdyshautaa. Korsun betonivalua on näkyvissä yläosastaan noin puolet. Sisätilan betonipinnat on valkaistu. Ei lattiaa.



**Kuva 13** Herttuansuon pallokorsu nro 1875. Oviaukon oikealla puolella on syvennys kamiinaa varten. Kuva: John Lagerstedt, 2009.

<sup>12</sup> Hagner-Wahlsten 2009, 7-8.

## LÄHTEET

### ARKISTOT

Kansallisarkisto, puolustushallinnon sotilasasiakirjojen kokoelma, Helsinki.

    Pk 1481 Reino Arimon ”Suomen linnoittamisen historia 1918-1944” -kirjan aineisto

    T 15713 Päämajan operatiivinen osasto 1941-1944.

### PAINETUT LÄHTEET

Arimo, R. 1981. *Suomen linnoittamisen historia 1918 -1944*. Helsinki: Otava.

Hytönen, J. 2007. Salpalinja tänään. *Kohti Salpalinjaa*. Schildts 151-163.

Linnoittamisohjesääntö. 1947. Osa II<sub>2</sub>, työpiirustukset. Helsinki: Pääesikunnan koulutusosasto.

Länsivaara, I. & Tolmunen, A. 1994. *Salpa-asema, sodan monumentti*. Helsinki: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus.

Oinonen, A. & Tolmunen, A. 2005. *Matka Salpalinjalle*. Miehikkälä: Salpalinjan perinneyhdistys ry.

### MUUT

Hagner-Wahlsten, N. 2009. Lepakoiden talvi-inventointi VT7 moottoritiehankkeeseen liittyen välillä Hamina – Vaalimaa. BatHouse oy. Tutkimusraportti.

Virolahden Bunkkerimuseo. Jorma Hytösen laatimat näyttelytekstit 2008.

### SUULLISET TIEDONANNOT

Nurmela Jukka-Pekka, teknikkoyliluutnantti, Itä-Suomen sotilasläänin esikunta. Suullinen tiedonanto 1.9.2009.

Tolmunen Arvo, teknikkokapteeni evp, Kouvola, Suullinen tiedonanto 3.9.2009.



## LIITE 1 DIGITAALISET VALOKUVAT

Virolahti, Vaalimaa, vt 7 tiesuunnitelma-alueen sotahistoriallisten kohteiden inventointi 2009

Kuvattu 17. - 21.8.2009

Kuvaaja: John Lagerstedt

Kuvan numero	Alue	Aihe	Suunta
126351:1	Herttuansuo	Ampumapesäke	W - E
126351:2	Herttuansuo	Pallokorsu nro 1875, kamiinan syvennys	S - N
126351:3	Herttuansuo	Pallokorsu nro 1875, sisäänkäynti	NW - SE
126351:4	Herttuansuo	Pallokorsu nro 1875	SE - NW
126351:5	Häkälä	Ampumapesäke	W - E
126351:6	Häkälä	Panssarivaunun kivieste	NW - SE
126351:7	Häkälä	Panssarivaunun kivieste	S - N
126351:8	Häkälä	Virolahti, Vaalimaa, Häkälä, panssarivaunun kivieste	SE - NW
126351:9	Kanssoinvuori	Pallokorsu nro 1415, makuualavojen jäljet seinässä	SW - NE
126351:10	Kanssoinvuori	Pallokorsu nro 1416, makuualavojen jäänökset	SW - NE
126351:11	Kanssoinvuori	Pallokorsu nro 1422	SW - NE
126351:12	Kanssoinvuori	Pallokorsu nro 1425	SW - NE
126351:13	Karpankangas	Pallokorsu nro 1065A, torjuntasuunnasta kuvattuna	S - N
126351:14	Karpankangas	Pallokorsu nro 1065A, raitisilmakanavan hormi	SE - NW
126351:15	Karpankangas	Pallokorsu nro 1358	SW - NE
126351:16	Karpankangas	Pallokorsu nro 1360	N - S

## LIITE 2 KOHDEKARTAT

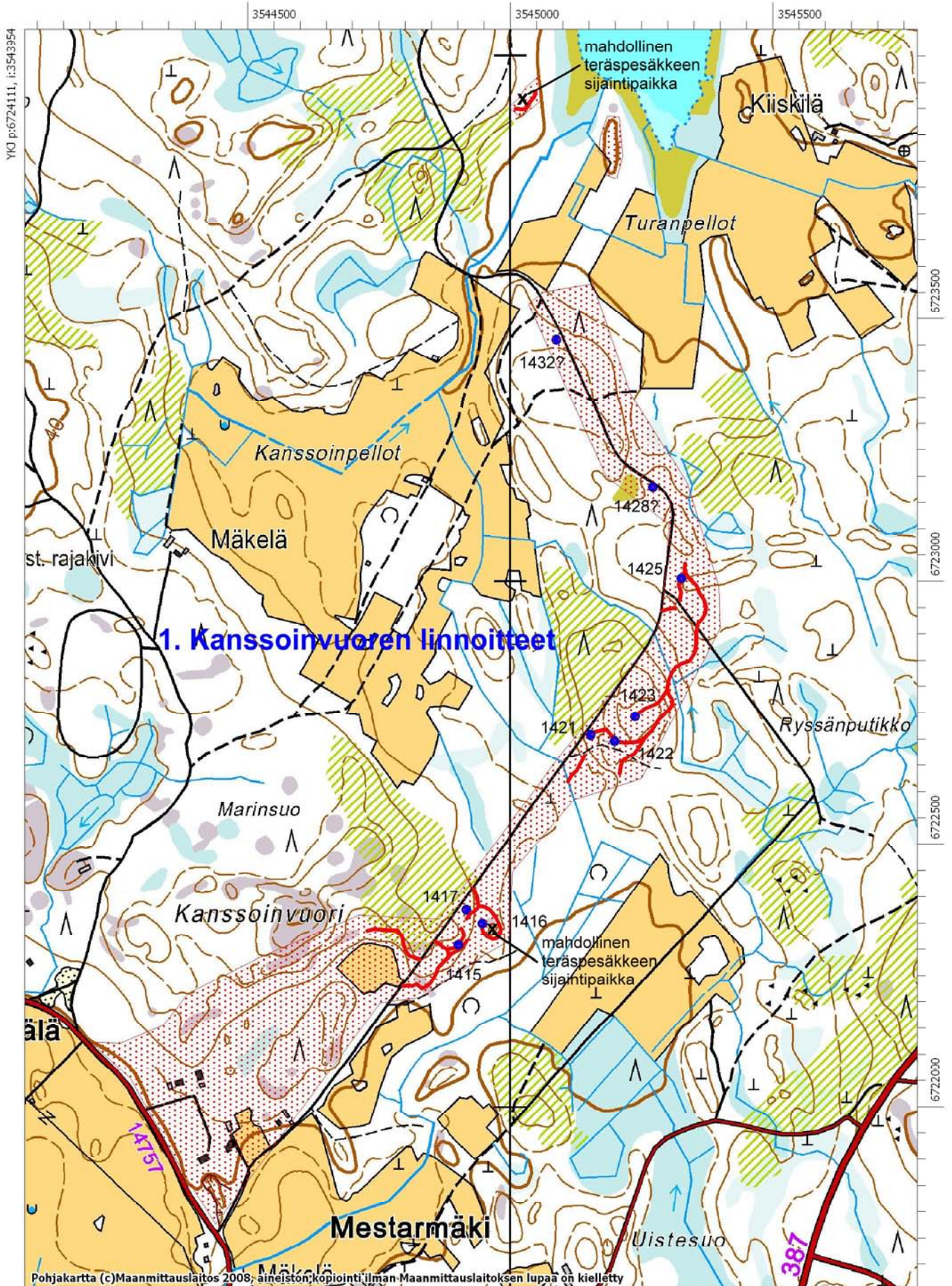
Nro	Kohteet	Mittakaava
1	Kanssoinvuoren linnoitteet	1:10000
2	Häkälän ja Karpankankaan linnoitteet	1:10000
3	Herttuansuon linnoitteet	1:10000

### KARTTAMERKKIEN SELITYKSET

-  Sotahistoriallisen kohteen rajaus
-  Pallokorsu
-  Yhdys- tai taisteluhauta
-  Kivieste

# Kartta 1 Virolahti Vaalimaa

Kohde: 1. Kanssoinvuoren linnoitteet



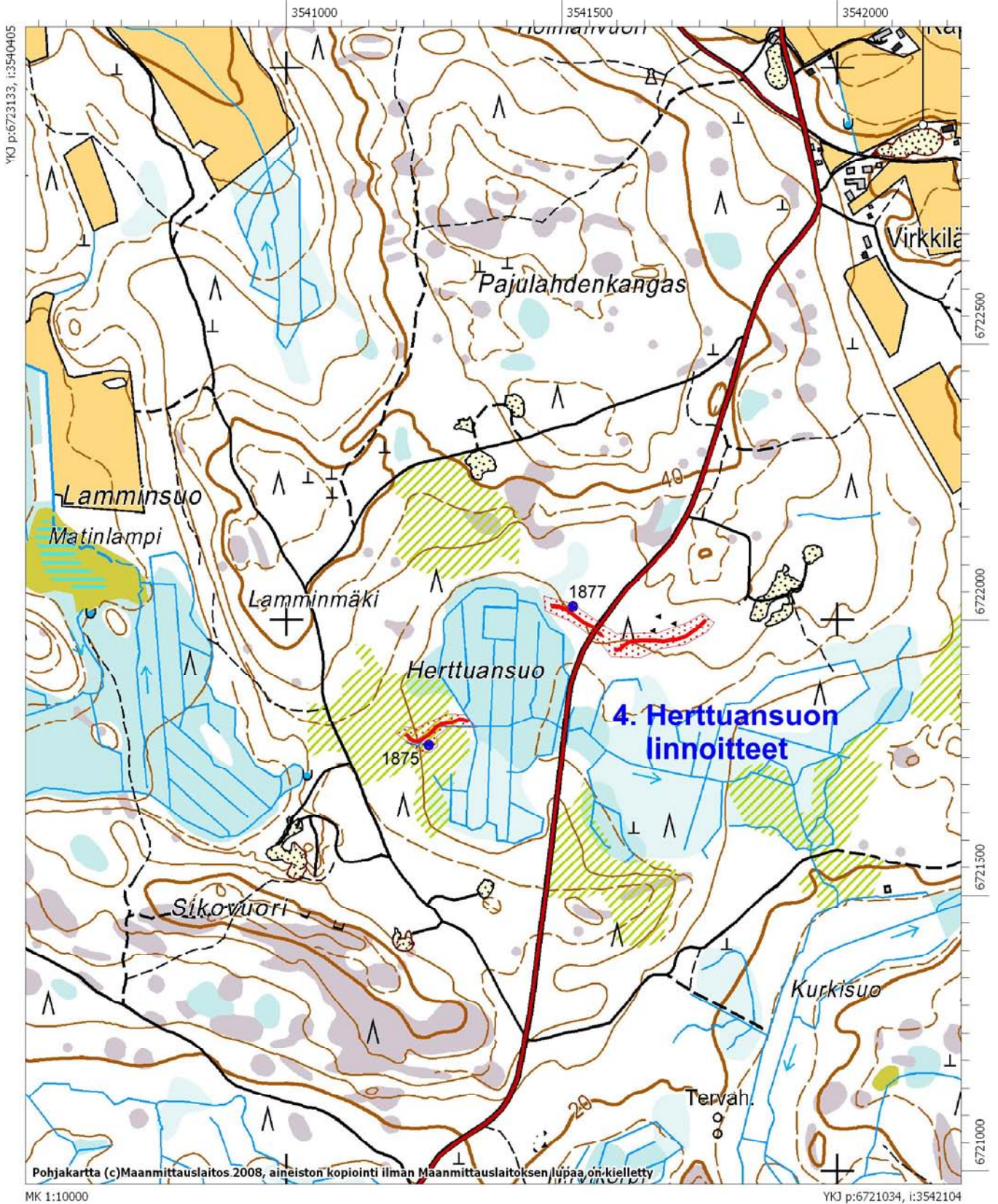
## Kartta 2 Virolahti Vaalimaa

Kohteet: 2. Häkälän ja 3. Karpankankaan linnoitteet

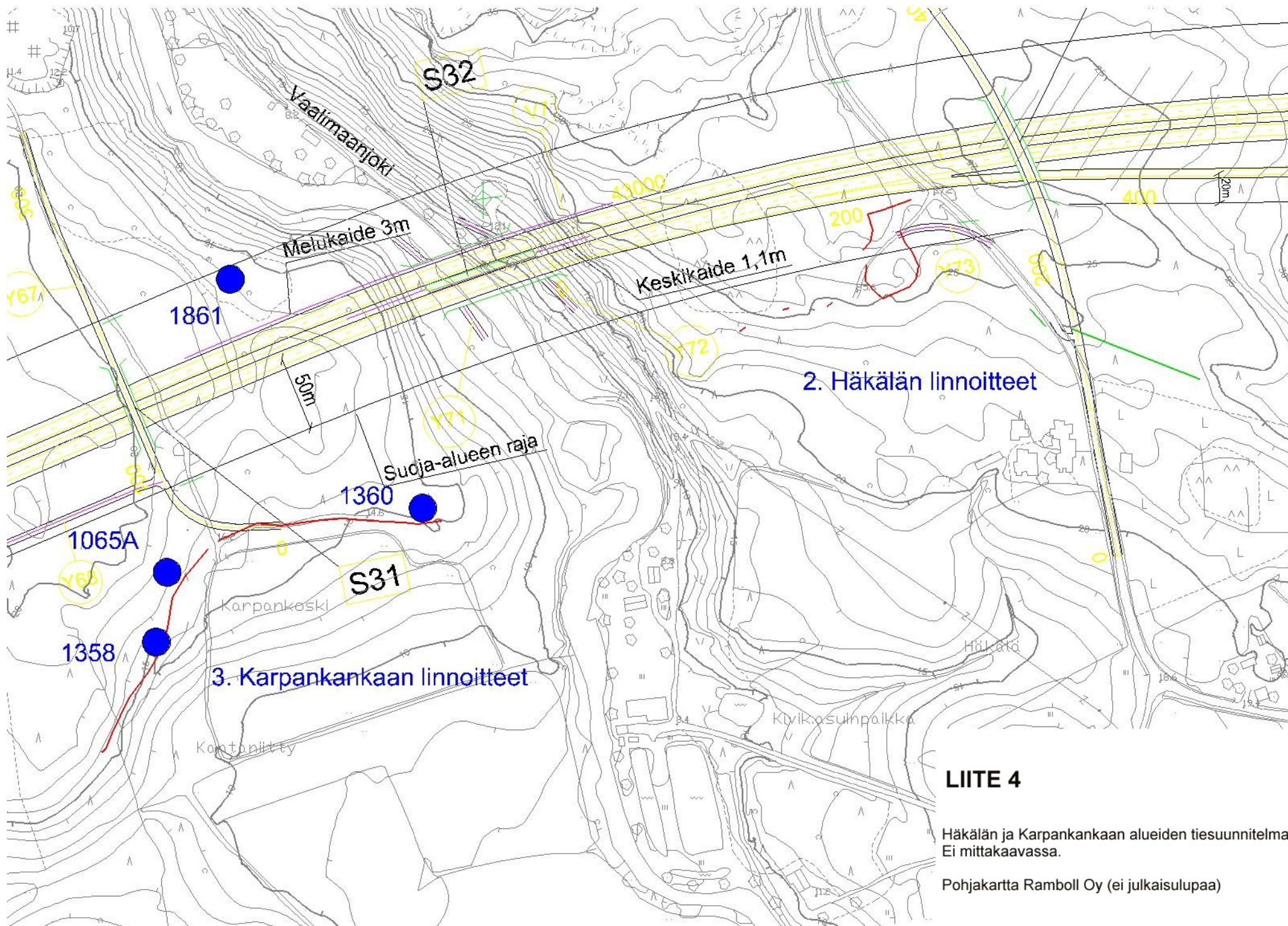


# Kartta 3 Virolahti Vaalimaa

Kohteet: 4. Herttuansuon linnoitteet



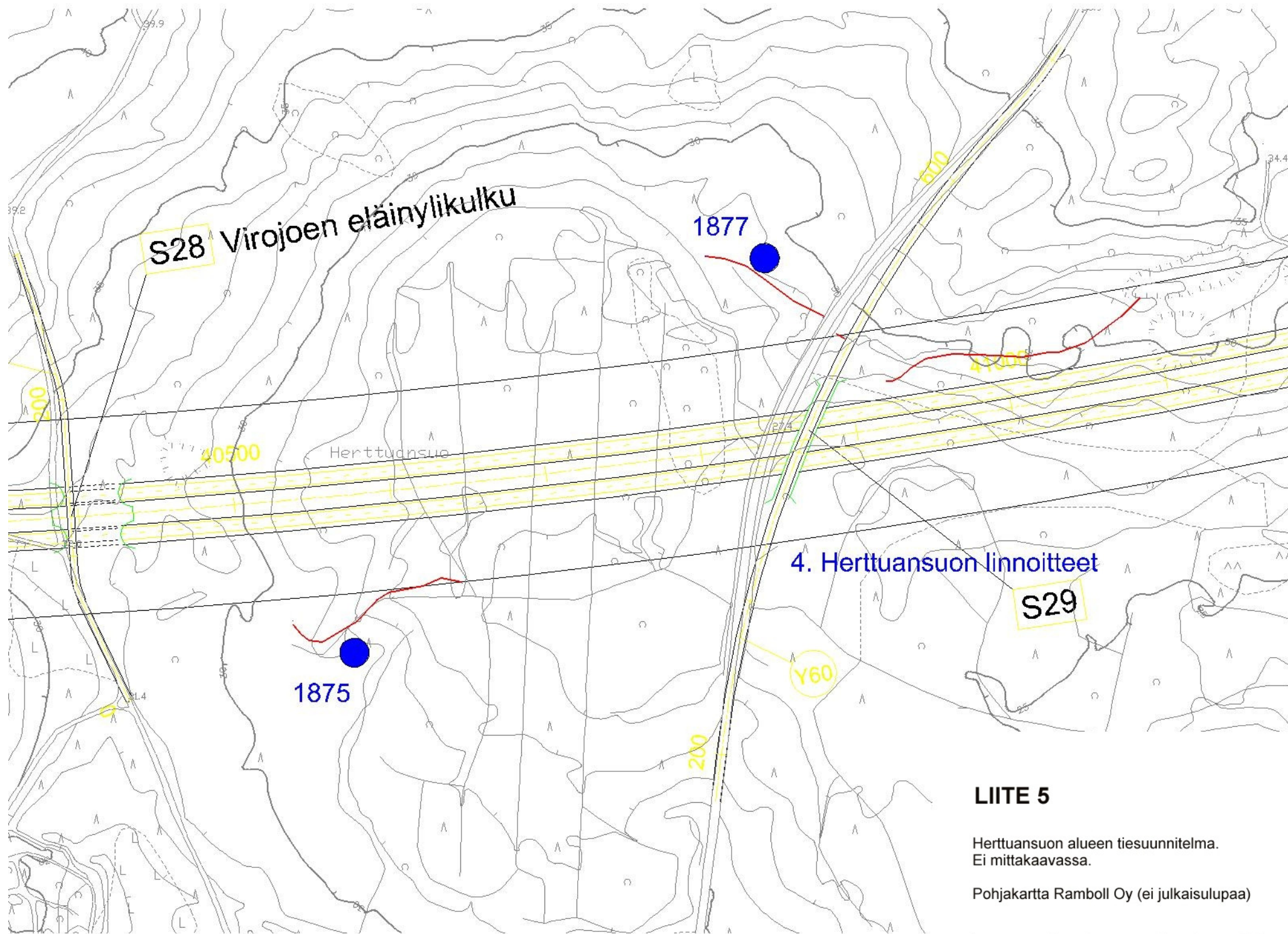




## LIITE 4

Häkälän ja Karpankankaan alueiden tiesuunnitelma.  
Ei mittakaavassa.

Pohjakartta Ramboll Oy (ei julkaisulupaa)



### LIITE 5

Herttuansuon alueen tiesuunnitelma.  
Ei mittakaavassa.

Pohjakartta Ramboll Oy (ei julkaisulupaa)